

SCRISOARE DIN LAGĂRUL DE LA STRALSUND CĂTRE REGINA MARIA (1918)

Delia BĂLĂICAN

Résumé: L'article met en lumière la correspondance de la reine Maria de Roumanie avec les prisonniers de guerre, présentant le cas d'un officier roumain, invalide, captif dans le camp de concentration de Stralsund, en Allemagne. La publication de documents découverts dans le patrimoine des Archives Nationales de Roumanie contribue à compléter l'information sur les drames de la Première Guerre Mondiale, le régime des prisonniers: les mauvaises conditions de santé, la faim, la misère, la communication difficile avec les familles, l'atteinte à la dignité. La forme de lutte laissée aux mains des prisonniers était représentée par les mémoires adressées aux dirigeants du camp pour le respect des droits des prisonniers. Dans ces conditions, les gestes humains des camarades voire des représentants des armées adverses ont été pleinement reconnus. Mais, après la libération, l'espoir d'une véritable solution aux problèmes de santé a été adressée aux autorités roumaines, en particulier à la reine Maria, surnommée «la mère des blessés», restée dans la conscience publique comme un symbole de l'aide aux groupes sociaux vulnérables: des orphelins, des veuves de guerre, des blessés ou des prisonniers.

Mots-clés: Reine Marie de Roumanie, Première Guerre Mondiale, prisonniers, Camp de Stalsund.

O scrisoare adresată unei Regine, chiar una „de mulțumire”, poate fi considerată un exercițiu romantic al unui admirator idealist. Însă cadrul creat de Marele Război ne fixează într-o zonă cât se poate de realistă.

Locotenentul invalid Hârcă Pruteanu Radu, într-un stil protocolar, cum de altfel se cuvenea din partea unui ofițer, printr-o scrisoare din 22 iunie 1918, își manifesta recunoștința de a fi găsit un important suport moral în gestul

Reginei Maria, care trimisese pachete românilor din lagărul de prizonieri de la Stralsund.

Implicit, Regina Maria a României și-a creat această imagine publică de „mama răniților”, prin intermediul presei sau fotografiilor distribuite, în care apare în uniformă de asistentă medicală, aflată de multe ori la căpătâiul bolnavilor. Reprezentarea este decupată din cotidianul războiului, dar Reginei i se atribuiau valențe profetice, fapt de care era conștientă, astfel străduindu-se să nu dezamăgească pe nimeni, deși efortul era epuizant și costisitor, după cum aflăm din *Memorii*:

„Am avut o zi destul de încărcată. Am început cu o vizită la barăcile nesfârșite din spatele Séminaire Catholique, pline numai de schilozi. Întotdeauna mă întristează profund. Ei și tuberculoșii sunt cazurile cele mai triste și mă afectează cel mai tare – par atât de lipsiți de speranță. Am văzut printre ei mulți dintre foștii prizonieri și le-am dat numeroase cărți, care le-au făcut plăcere, fiindcă toți își doreau cărți. Am umblat printre ei aproape două ore”¹.

Existența acestor scrisori către un membru al Casei Regale, trimise de către oameni din popor, în cazul de față un militar, denotă încrederea în înaltul demnitar, recunoașterea atenției și a sprijinului moral acordat și, pe cât posibil material, pe care Regina Maria le asigura categoriilor greu încercate de război.

Mesajul ofițerului se remarcă prin abundența de informații prezentate, având totodată și o puternică încărcătură emoțională.

Scrisoarea, însoțită de un *Memoriu*, este reprezentarea concentrată a cronicii unui caz demn de generalizare, ilustrând criza medicală în care se zbăteau prizonierii români de război, așa cum s-a manifestat ea în condițiile lagărului german de la Stralsund, de pe malul Mării Caspice. Cum documentul nu se mărginește la narațiunea personală, multe aspecte ale experienței sunt generalizate.

Demersul de față este un gest de recunoștință față de acele destine nefericite, majoritatea rămase anonime, aruncate în vârtoarea timpurilor; este un

¹Maria Regina României, *Jurnal de război 1918*, vol. 3, Traducere din engleză Anca Bărbulescu, Ediție îngrijită, prefață și scurtă cronologie de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2015, vol. III, Iași, marți 3/16 aprilie 1918, p. 39.

episod de recuperare a istoriei Marelui Război conservată în documentele Arhivelor Naționale ale României. Autenticitatea evocării, bazată pe „realitate și cuvântul unui ofițer activ”, ne permite să reflectăm la determinarea și patriotismul acelor oameni educați să fie puternici, dar a căror carieră militară nu a fost aureolată de eroismul clasic – nu s-au întors de pe front trecând pe sub Arcul de Triumf, în urma actelor de vitejie din lupte sau, dimpotrivă, primind post-mortem titulatura de „erou” – în același timp, suferința sau patriotismul lor nefiind mai prejos.

De altfel, pe lângă corespondență, problematica prizonieratului la Stralsund, cu toate privațiunile impuse – foamea, frigul, sănătatea precară, păduchii –, munca silnică, umilințele ori violențele îndurate, timp de aproximativ doi ani, se regăsește ilustrată și în alte tipuri de documente: memorialistică, rapoarte adresate Ministerului de Război, vederi propagandistice etc. Forma de luptă în vederea supraviețuirii a diferit. În seria memorialistică, maiorului G. Caracaș istorisește aproape cinematografic despre încercările repetate de evadare din lagăr, în lucrarea *Din zbuciumul captivității. De la 3 noiembrie 1916 până la 30 iunie 1918*. Cartea, tipărită la scurt timp de la desfășurarea evenimentelor, în anul 1920, surprinde starea de spirit a prizonierilor animați de sentimentul patriotic, în ciuda statutului umilitor pe care au fost nevoiți să-l îndure, dar exprimă și refuzul resemnării, când în urma luptelor din Transilvania, a căzut pradă nemților prima serie de prizonieri, la data de 3 noiembrie 1916². Impactul evenimentului asupra ofițerilor români a fost puternic: „Mă cutremuram de groază. Dus de baionetele din spate, pășeam acum pe drumul captivității, purtând în suflet o noapte mai neagră decât aceea care învăluia pe cei căzuți și uitați”³. Traseul celor 300 de ofițeri români prizonieri⁴ din acel lot a fost: Predeal⁵, Brașov⁶, Sibiu⁷, apoi spre Germania, într-una din diminețile lui decembrie 1916, confruntându-se pe parcurs cu setea, foamea, mizeria, oboseala⁸. Este de reținut și de această dată obiectivitatea cu

² Maior G. Caracaș, *Din zbuciumul captivității. De la 3 noiembrie 1916 până la 30 iunie 1918*, București, Tipografia Gutenberg Societate Anonimă, 1920, p. 7 - 8.

³ *Ibidem*, p. 9.

⁴ *Ibidem*, p. 14.

⁵ *Ibidem*, p. 10 - 11.

⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 14.

care maiorul G. Caracaș s-a străduit să își împărtășească amintirile de război. Gesturile omenești încă mai erau posibile, chiar din partea adversarilor. Autorul descrie prima etapă a drumului, de la Brașov la Sibiu, când deja ofițerii români erau chinuți de foame și frig: „Într-atâta sufeream că și sergentului neamț Schreiber i se făcu milă de noi, văzându-ne ajunși ca niște umbre, și ne dădu o parte din pâinea lui”⁹. Dar asta nu i-a scăpat de umilințele ulterioare: „Dușmanul, în trufia lui, pentru a ne înjosi și mai mult, ne duse chiar pe străzile din centrul orașului, până la cazarma honvezilor, unde am fost închiși”¹⁰. În drumul de nouă zile, spre Germania, „de un singur lucru s-au îngrijit nemții, de curățenia și igiena noastră. Aceasta, desigur, pentru că-și păzeau ei înșiși pielea”¹¹. În Stralsund ofițerii români reprezentau adevărate „trofee de război” în chiar zilele ocupării Bucureștiului, în noiembrie 1916:

„În dimineața zilei a noua, sosirăm în orașul Stralsund, port la Marea Nordului. Aici trebuia să suportăm suprema lovitură morală, căci vestea căderii Bucureștilor sosise și nemții o sărbătoreau cu mult fast.

Prin orașul împodobit de sărbătoare, furăm purtați ca trofee de război în expansiunile de bucurie ale copiilor și ale întregii populații care striga cât o ținea gura «Bukarest genommen».

Nenorocita înșiruire de trupuri istovite își îndreaptă pașii spre insula în care avea să-și îngroape nădejdea vieții, spre calvarul suferințelor ce aveau să înceapă”¹².

Capacitatea lagărului era de 7-800 de oameni, iar în cazărmile celor patru pavilioane și cele câteva barăci erau aduși și prizonieri români¹³. Maiorul G. Caracaș a creionat primul tablou al lagărului:

„În cazarmă erau paturi de trupă cu învelitori curate și confort mulțumitor. Instalațiunea cuprindea și vreo șase cantine, o sală de muzică și o biserică rusească, în care-și găseau mulțumirea sufletele multor amărâți. Cu un cuvânt ar fi fost un ideal de lagăr, dacă și hrana ar fi fost îndestulătoare. Luptam însă mult împotriva foamei care ne consuma, căci cu supele lungi de

⁹ *Ibidem*, p. 12.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 14.

¹² *Ibidem*, p. 16.

¹³ *Ibidem*.

capustă (varză), gullii și păsat, eram veșnic flămânzi. Mulți dintre ofițeri se îndeletniceau cu pescuitul. Stăteau bieții băieți cât era de mare ziuica, în frig și vânt, cu undița în mână și nu pierdeau o clipă din ochi vârful plutei de pe luciul apei care le prevestea prada prinsă în ac”¹⁴.

Imaginea din cărțile poștale, ce redă momentul voit a fi de relaxare, în care se citea presa, se verifică prin aceste memorii, unde este consemnat că: „după apel, treceam în revistă cantinele, citeam jurnalele și răsfoiam câte o revistă”¹⁵.

Autorul mărturisește că duceau „o viață în deplină înțelegere cu toții”, iar dorul de casă era ușurat de „vraja încântătoare a arcușului” lui Raul Sculy, unul dintre cei opt ofițeri colegi de cameră, din cazarma a șasea. Cu toate acestea, sufletul militarilor captivi era greu:

„... o melancolie adâncă, o întristare stăpânită se degaja din toate acțiunile noastre, chiar în cele mai vesele ceasuri, când izbuteam să uităm puțin”. (...) „Cu gândul la ai mei, de dragul lor și îngrijat de soarta lor, nu rareori îmi găseam mângâerea într-un plâns tăcut și ușurător. Dar timpul trecea nepăsător și foamea ne îmboldea din nou spre cantinele dușmane, la ciorba de zarzavat și linte”. (...) „Doar noaptea mai trăiam și noi, căci numai în visuri găseam fericirea vieții de altădată”¹⁶.

Cel mai dificil a fost de petrecut Crăciunul departe de casă:

„O zi tot așa de urâtă, tot așa de tristă ca și celelalte. Seara, în sala de mâncare, un pom aprins pe o masă, îmi aminti că ziua aceea era și pentru noi o zi sfântă! O zi de durere adâncă, o zi în care dorul și grija de cei de acasă ne strângeau inimile. Fiecare se gândea tăcut la ai lui și pe fețele ofilite ale tuturor citeai o amărăciune resemnată”¹⁷. (...)

„Așa trecu Crăciunul nostru, în lacrimi nesfârșite de dorul celor lăsați fără mângâiere, îndurerăți de soarta țării și cu inima strânsă de ziua noastră de mâine”¹⁸.

¹⁴ *Ibidem*, p. 17.

¹⁵ *Ibidem*, p. 18.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 19.

Contrastând cu mesajul acestor informații, din plin război, anul 1917, cărțile poștale de lux, aflate în prezent în colecții muzeale sau particulare¹⁹, care nu au apucat să fie trimise acasă de către prizonierii din Stralsund, în general ofițeri, încearcă să prezinte o imagine de-a dreptul idilică a lagărului²⁰. Fotografiiile ce ilustrează cărțile poștale, dacă n-ar fi fost un mijloc de propagandă al armatei germane, ar fi descris imaginea ideală a unei tabere de instrucție. De la birourile pline cu cărți, camerele rânduite, decorate chiar și cu ziare românești, până la orchestra militară, toate aceste indicii ar fi trebuit să transmită familiilor prizonierilor încredere în forța ocupantă și în bunul tratament de care se bucurau ofițerii captivi. Însă memoriile celor care au supraviețuit experienței²¹ dezvăluie o realitate contrară fotografiilor regizate, realizate, cel mai probabil, la începutul detenției, când forma fizică a deținuților putea face credibilă înscenarea.

Cea mai convingătoare dovadă a suferinței prizonierilor români în lagărele germane o reprezintă rata mare de mortalitate, deși cifrele din diferite surse nu concordă. Dintre cei 142.653 prizonieri români din lagărele germane, 39.774 au murit, sau 27% din total, iar 3.682 au fost declarați dispăruți sau evadați²². Se pare că, prin comparație cu prizonierii români aflați în alte țări, cele mai grele condiții de trai le-au îndurat prizonierii români din lagărele germane²³.

Revenind la memoriul locotenentului Hârcă Pruteanu Radu din Regimentul Mihai Viteazul 6, care cuprinde relatarea cronologică a episoadelor prizonieratului după capturarea sa de către trupe inamice, în timpul luptelor de la Brașov, din septembrie 1916, istorisirea sa depășește limitele unui jurnal, prin caracterul combativ al comunicării mesajului. Păstrează de la o scriere auctorială lamentația din registrul afectiv, dar acesta potențează persuasiunea, fiind un document oficial, adresat la cel mai înalt nivel, către Regina Maria, prin intermediul căreia se spera obținerea de sprijin moral, material, legislativ.

¹⁹ <http://www.marelerazboi.ro/razboi-catalog-obiecte/item/prizonieri-romani-in-lagarul-de-la-stralsund>, accesat în data de 9 noiembrie 2020.

²⁰ Maior G. Caracaș, *op.cit.*, p. 16.

²¹ *Ibidem*, 192 p; Arhibald, *Cimitirul prizonierilor români. Impresii din timpul războiului. Note de om necăjit*, București, Editura „Poporul” S.A., 1921, 166 p.

²² <https://europecentenary.eu/the-suffering-of-the-romanian-prisoners-in-the-german-camps-during-the-first-world-war/>, accesat în data de 19 noiembrie 2020.

²³ *Ibidem*.

Narațiunea are ritm susținut, răzbătut din cererile către instanțele militare inamice, deși după mărturisirea conștientă făcută de către inițiatorul scrisorii-memoriu, totul se petrecea sub semnul fatidicului: „Ce puteam face? Cui să protestez? A trebuit să mă supun soartei”. Dar această metodă a cererilor insistente către instanțele lagărelor germane, a pledării continue pentru drepturile cuvenite chiar și unor prizonieri, a făcut parte din strategia de supraviețuire în lagăr. Unui prizonier invalid doar acest tip de luptă îi mai rămăsese la dispoziție.

Autoritățile române s-au interesat prin intermediul trimișilor diplomați de soarta regimul îndurat de ofițerii și soldații români din lagărele inamice, aflând despre „modul neomenos” în care erau tratați, în special soldații, supuși unui „regim comparabil cu cel al vitelor”. Lipsa hranei, a hainelor, a încălțămintei, tratamentul diferențiat al românilor și rușilor comparativ cu prizonierii francezi, englezi și belgieni, munca forțată inclusiv în zona frontului, contrar convențiilor internaționale, explică mortalitatea crescută în rândul românilor²⁴. Organizațiile umanitare făceau la rândul lor eforturi pentru ameliorarea condițiilor de trai ale românilor prizonieri. În egală măsură, diplomații atrăgeau atenția în informările lor asupra pericolului reprezentat de „publicațiuni sau din plângeri” asupra situației prizonierilor, căci:

„Orice manifestațiune de felul acesta se răsfrânge asupra lor, căci ea este urmată de un tratament mai sever. Negreșit ofițerii sunt acei cari se văd pedepsiți, căci pentru soldați și gradele inferioare ar fi greu a înăspri regimul”²⁵.

Pentru obținerea de rezultate satisfăcătoare, recomandarea diplomatului Al. Catargi, întărită de experiența personală a întreruperii corespondenței timp de două luni, cu fratele său, prizonier la Stralsund, a fost aceea de a se trimite neconținut inspecitori neutri în lagărele și șantierelor de lucru și a adresa reclamații oficiale direct prin Ambasada Spaniei la Berlin și Sofia și legației Elveției la Viena. Se mai amintea că guvernele francez și englez abandonaseră

²⁴ Copie după Raportul Legațiunii noastre din Paris cu Nr. 1356 din 22 aprilie 1917, semnat, *apud* Negoii Bogdan, *Mărturii documentare – Lagărele de prizonieri din România în timpul Primului Război Mondial*, Geamăna, Editura Tiparg, 2009, p. 2018.

²⁵ *Ibidem*, p. 118.

sistemul represaliilor, deoarece guvernul german răspundea cu măsuri și mai aspre. De asemenea, se specifică faptul că reclamațiile trebuie făcute de Ministerul Român al Afacerilor Străine, nu de Crucea Roșie, cu semnalarea fiecărui caz în parte²⁶.

La data de 25 august 1917, în evidențele Ministerului de Război din România, referitoare la mortalitatea și morbiditatea prizonierilor români în Germania, conform listelor oficiale germane, se aflau 53.057 prizonieri români în lagăre, 16.645 prizonieri români bolnavi în spitale, 19.525 prizonieri români morți, pentru 97,37 % dintre ei fără cauza morții identificată, morți din cauza unei boli 0,55 %, iar 2,08 % morți în urma rănilor căpătate. Pentru cei 108 morți pentru care se recunoaște boala drept cauză, se amintesc: slăbiciunea generală, slăbiciunea inimii, subnutriție, dezinterie și enterită²⁷.

Personajul acestui caz, locotenentul invalid Hârcă Pruteanu Radu rămânând consecvent propriei lupte pentru îmbunătățirea stării de sănătate, după finalul războiului, își transpune experiența în alt cadru – cererile au încetat să mai fie îndreptate către o autoritate militară, situația nu a fost expusă Ministerului român de război, cum poate ne-am fi așteptat, ci Reginei Maria.

Relatarea referitoare la starea precară de sănătate este amănunțită, graduală, iar descrierea condițiilor improprie de trai și invocarea traumelor morale denotă în fapt atitudinea marcată de speranța ofițerului la viață și raportarea la valorile ei supreme – sănătate, libertate, demnitate –, dincolo de război și cadrul cotidian instituit de acesta.

Presa va continua și după război să semnaleze situația dificilă a acestei categorii de militari, precum în articolul „Ofițerii prizonieri”, semnat „Un ofițer demobilizat, fost prizonier”, din ziarul „Neamul Românesc”, din data de 3 martie 1919, când sub adăpostul anonimului, sunt aduse acuzații grave referitoare la statutul foștilor prizonieri²⁸.

²⁶ *Ibidem*, p. 119.

²⁷ *Ibidem*, p. 121.

²⁸ „Neamul Românesc”, Anul XIV, nr. 51, București, duminică 3 martie 1919, p. 2.

Anexe:

«Scrisoare de mulțumire din partea locotenentului Hârcă Pruteanu Radu, care pe când se găsea în captivitate, a primit pachete cu alimente din partea M.S. Regina Maria a României:

22 iunie 1918

Stimată Doamnă,

Pe când mă aflu în lagărul Stralsund (Germania) am primit un pachet cu alimente din partea Majestății Sale Regina Maria a României.

În noianul de mizerie și nenorocire în care mă aflu, Înalta atențiune a Majestății Sale, mi-a dat imbold de rezistență, față de suferințele prin cari treceam, așa că mă găsesc prea mic ca să exprim îndeajuns recunoștința mea adâncă pentru ajutorul ce Majestatea Sa a binevoit a-l da unui ofițer prizonier invalid.

Greutățile prin care am trecut au fost mari, căci din cauza lipsei de tratament, pornit din rea-voință și răzbunare din partea doctorilor respectivi, mă găsesc în stare de invaliditate: osul piciorului stâng (femurul – fărâmat într-o luptă de baionetă pentru apărarea Brașovului –) s-a împreunat prin suprapunere, aducând slăbirea și scurtimea cu câțiva centimetri a piciorului.

Dacă soarta va voi, invaliditatea va fi trecătoare, căci un doctor dibaciu va putea tăia osul rău împreunat așezându-l cum trebuie.

Dar cum operațiunea ce va trebui să suport este riscantă, am ținut ca prin alăturatul *Memoriu*, pe care vă rog să-l înmânați Majestății Sale Regina, să se cunoască și de Majestatea Sa, „Mama răniților români din actualul războiu” deosebirea care a existat între tratamentul răniților streini în spitalele noastre și al răniților români în spitalele din Germania.

Memoriul este documentat prin date și nume de persoane, așa că nu poate fi vorba decât de realitate și cuvântul unui ofițer activ care nu spune decât adevărul.

Primiți, vă rog, Stimată Doamnă, odată cu mulțumirile mele, asigurarea osebitei mele considerațiuni!

Locotenent Hârcă Pruteanu Radu,
din Regimentul Mihai Viteazul 6,
Str. Păcurari 14, Iași”.

MEMORIU

Cum se tratau ofițerii prizonieri răniți în spitalele germane

În ziua de 25 septembrie St. v. 1916 am căzut rănit la un atac de baionetă, pentru apărarea unui sector al Brașovului, ce s-a încredințat personal de Domnul General Boureanu și Domnul Berindei.

Osul piciorului stâng puțin mai jos de șold a fost sfărâmat de un glonte.

Inamicul fiind cu mult superior, am fost respins de pe poziția pe care am apărât-o cu baioneta.

Cum puținii soldați ce au rămas în viață fugeau, am rămas fără niciun ajutor. Aci mi-a fost dat să văd lucruri îngrozitoare: soldați unguri și germani în înaintarea lor înfingeau baioneta în pieptul soldaților răniți. Puțin a rămas ca să nu pățesc ca ei. Plin de groază m-am târât câțiva pași până la un canal-conduct de apă adâncime 0.50 m, în care am stat în apă până la gât. Norocul mi-a scos în cale un ofițer german care aflând că sunt și eu ofițer m-a ajutat, transportându-mă într-o magazie, unde m-a pansat căci pierdusem mult sânge. Aici am stat până seara, amorțit de durere, când redeșteptându-mă și cerând ajutor, vine o patrulă de unguri împreună cu un plutonier, ca să mă ridice. Acesta, cum mă văzu, a ridicat arma să tragă în mine. A fost însă împiedicat de un soldat din patrulă care vorbea românește și care m-a întovărășit până la postul de ajutor.

Soldatul mi-a mărturisit că, noroc de el, căci altfel eram ucis, precum se mai uciseseră încă mulți răniți.

De la postul de ajutor am fost transportat la Făgăraș, unde după 2 zile, m-au trimis la Sibiu (29 septembrie 1916), într-un spital improvizat la o școală de fete. Aci am fost introdus într-un salon cu vreo 40 soldați români, nemți, unguri, dar în loc de pat mi-a întins puține paie pe podea, deși eram cu osul rupt și mai grav decât cei din pat, însă așa era ordinul ofițerului doctor, pentru ca să mă înjosească și să-și bată joc de ofițerii români – căci românii au dejucat planurile Puterilor Centrale (spunea doctorul).

Tratamentul în Spitalul din Sibiu

Pansamentele mi se făceau la 3-4 zile, fiind mereu amânat când ceream reînnoirea lor. Din această cauză puroiul crescuse mult, iar febra 38° – 39.5 ° C. Am cerut radiografia osului și punerea piciorului între scânduri, dar doctorul n-a voit.

Păduchii se înmulțiseră în mod îngrozitor din cauza paielor murdare și a cămășilor neschimbate mult timp. Am cerut rufe de schimb, dar mi s-a răspuns: nu au pentru ofițerii români. N-am făcut niciodată baie. Ucideam păduchii cu zecile și când îi arătam doctorului cerând mijloace de stărpire, acesta râdea sarcastic și îmi răspundea că n-are puțință să-mi dea ajutor.

Hrana – era de cele mai multe ori constituită din supă cu plămâni de oaie.

Am cerut o injecție contra Tetanosului, dar am fost refuzat, cu toate că mureau în fiecare zi de această boală 5-6 soldați din salonul în care mă aflam.

În felul acesta m-am chinuit timp de aproape 3 săptămâni, când veni un colonel doctor în inspecție căruia i-am arătat starea nenorocită în care mă aflam, jos, pe paie și cu păduchi pe mine etc, în timp ce soldații stăteau pe paturi. Colonelul a ordonat să-mi puie numaidecât la dispoziție un pat și chiar el însuși a spus doctorului lazaretului cu glas ridicat că: „NU SE TRATEAZĂ AȘA UN OFIȚER”. Am cerut cu insistență colonelului să fiu expedit în Germania. Cererea mi-a fost aprobată și a doua zi, deși într-o stare destul de gravă, am fost expedit cu trenul în Stralsund (Germania). Am suferit greutățile unui transport de 7 zile în speranța unui tratament mai uman. Dar decepții! – unde mă așteptam mai mult, acolo am primit mai puțin. Ajungând în lagărul Stralsund, timp de 2 săptămâni, am avut același regim și stăteam la un loc cu ofițerii sănătoși. Aveam însă ceva în plus: schimbarea pansamentului prin bunăvoința unui doctor rus (prizonier). Altceva nimic, deși cerusem doctorului în mai multe rânduri trimiterea mea în spital – și să se noteze că eram cu osul rupt și rana plină de puroi, dar cea mai mare indiferență din partea doctorului german. N-am putut obține nici măcar un băț în care să mă sprijin când trebuia să mă mișc, iar la nevoie eram purtat în spinarea unui camarad mai milos. De câte ori vedeam pe interpretul român, acesta-mi spunea: „Am cerut baston pentru dumneata, dar nu mi se dă”.

În felul acesta am dus-o prin cea mai neagră mizerie din punct de vedere alimentar (varză și gulie) și fără îngrijire medicală, până când în cele din urmă, doctorul văzând starea în care mă aflam a binevoit să mă trimită la Spitalul din Stralsund, la 3 noiembrie 1916 st. nou.

SPITALUL (LAZARET) „SCHLOSS-GARDEN”

Mă bucuram de spital, dar din nou decepție! Sub denumirea de spital era un vechi restaurant la marginea orașului unde se îngrijeau numai prizonierii.

La un loc cu tuberculoși. Acest presupus spital avea două camere. Una mai mare, fostă sală de cinematograf unde se îngrijeau soldații, și alta mai mică pentru ofițeri, indiferent de ce boală sufereau. Printre aceștia se găseau și 4 ofițeri ruși tuberculoși. Eram așezat cu patul între doi tuberculoși, cari zi și noapte tușeau și scuipau. Fiind o umbră de slăbiciune din cauza sângelui mult ce pierdusem, eram îngrozit de perspectiva contractării unei tuberculoze. Am protestat energic și am cerut trimiterea mea în lagăr. În urma protestului meu, tuberculoșii au fost expediați într-un sanatoriu. Nu puteam să dorm de durere și nici să mișc piciorul, dar drept îngrijire căpătăm în fiecare seară câte o bulină de morfină. Am cerut radiografia piciorului. Dar abia după 12 zile mi s-a satisfăcut cererea mea. Rana fiind văzută de doctorul Reinhart Swert, acesta mi-a spus că numai carnea a fost găurită, iar osul nici nu a fost atins: era

de față și sergentul infirmier Bille. Cu toate acestea, aveam dureri groaznice și nu puteam merge decât în cârje.

O INSPECȚIE ADMINISTRATIVĂ ÎN ACEST LAZARET Plângerile drepte ale ofițerilor români

În ziua de 9 decembrie st. n. 1916, ora 7.30 seara, am fost vizitați de inspectorul-șef al Lazaretelor din Stralsund, numit Paulo Kat, însoțit de inspectorul respectiv al lazaretului, numit Lange.

Întrebându-ne pe români (căpitanul Koni Alexandru din Regimentul 61 Infanterie, subsemnatul și sublocotenentul de rezervă, Anghelescu Teodor, din Regimentul 48 Infanterie), asupra hranei, a constatat că primim zilnic mai puțin de o franzeluță, cartofi în cantitate mică, iar zahăr nu ni se dădea deloc.

Inspectorul-șef a ordonat să ni se puie zilnic la dispoziție 5 bucăți de zahăr și franzeluța care ni se sustrăgea fără știrea lui. Tot inspectorul-șef a aprobat ca unul din ofițerii prizonieri să meargă o dată pe săptămână în oraș, ca să facă cumpărături, curmându-se specula grozavă ce o făcea plutonierul însărcinat cu acestea.

Martori la reclamațiunea noastră erau: plutonierul german Winter și bacteriologul lazaretului. A doua zi primim, cu toate acestea, 3 bucăți de zahăr în loc de 5 și câte o franzeluță care peste o jumătate de oră este cerută înapoi. A treia zi ni se dădu(ră) numai cele 3 bucăți de zahăr. Am protestat pentru franzeluța luată în contra ordinelor superioare și pentru puțină hrană ce ni se dădea, fiind expuși a muri de foame. Protestul nostru era întemeiat și pe faptul că este neuman a se trata în felul acesta niște bolnavi și un rănit care pierduse aproape jumătate din sângele lui.

TRIMITEREA ÎN LAGĂR

Drept răspuns al protestului nostru, la 12 Decembrie st.n. 1916, adică a treia zi după reclamațiunea noastră la inspectorul-șef al lazaretelor, cei trei ofițeri români au fost expediați în lagăr.

MOARTEA DIN LIPSA DE HRANĂ A SUBLOCOTENENTULUI DE REZERVĂ ANGHELESCU TEODOR DIN REGIMENTUL 48 INFANTERIE

Cu o săptămână înainte de expedierea noastră în lagăr, vine în lazaret sublocotenentul de rezervă Anghelescu Teodor, învățător din Costești, Județul Buzău. Numitul sublocotenent s-a plâns generalului Von Goltz, inspectorul general al lagărelor care venise la Stralsund, că moare de foame și simte cum se topește zilnic. Totodată s-a

înmânat Domnului general un Memoriu al tuturor ofițerilor români și ruși din lagăr, prin care în mod documentat și pe calorii s-a arătat de către specialiștii doctori și chimiști (români și ruși) că față de alimentația ce primim suntem expuși la tuberculoză și la moarte sigură. Aceasta se petrecea în noiembrie 1916 st. n. Fiindcă sublocotenentul Anghelescu era prea slab, generalul a ordonat să fie examinat de doctorul german, lucru ce s-a făcut chiar în prezența D-sale, și a doua zi este trimis la lazaret. Pe foaia de intrare în spital scria că suferă de constipație. Aceasta se poate vedea din registrele de la infirmeria din Stralsund. În realitate, toți ofițerii sufereau de această boală, căci din supă de varză și gullii nu era posibil să ai scaune înainte de 3-4 zile. În spital, sublocotenentul Anghelescu s-a văitat doctorului că-i îngheață extremitățile membrelor, iar noaptea nu le mai simte deloc. Drept medicament, doctorul îi prescrie în fiecare seară un ceai, dar fără zahăr. Ce ironie! Ceaiul îi producea și mai multă poftă de mâncare. Avea însă destulă și ar fi mâncat toată ziua, dar nu avea ce și nici de unde cumpăra. A cerut doctorului o hrană mai substanțială și mai din belșug, dar nu i s-a aprobat nimic. Ca fizic făcea parte din cei de statură mare, deși slab, totuși inima de fer nu s-a înmlădiat. Era cel mai bun teren pentru tuberculoză. A stat numai vreo zece zile în lazaret și în urma protestului ce l-am făcut din cauza răului tratament, am fost trimiși toți trei în lagăr. Fiind debil și înfometat, boala prinsese rădăcini tot mai adânci și după o lună petrecută în lagăr, este trimis din nou în lazaret, de astă dată mult mai galben și prăpădit, unde după vreo trei luni moare. Este prima victimă a acestui lagăr din lipsă de hrană.

EXPEDIEREA SUBSEMNATULUI ÎN CÂRJE, LA UN LAGĂR DE REPRESALII „LAGĂRUL BREESEN”

De la 12 decembrie st.n. 1916 până la 13 martie st.n. 1917 am stat în lagărul Stralsund, neprimind ajutor decât o cărjă. În nenumărate rânduri ceream doctorului alinarea durerilor și trimiterea mea într-un sanatoriu unde se plătesc. Drept răspuns dădea din umeri, iar seara primeam binecuvântatul bulin de morfină ca să pot dormi.

În ziua de 12 martie st.n. 1917, ora 6 seara, sunt anunțat de plecare la lagărul Breesen, împreună cu alți 120 de ofițeri valizi. A doua zi sunt deșteptat la ora 3.30 dimineața. Era un polei grozav și după ce am căzut de câteva ori, am fost luat pe brațe de soldații Lupu Iancu, Conting. 1904, din rgt. 69 Inf. și soldatul Safta Grigore din rgt. 32 Inf. și transportat până la locul de adunare al celor 120 ofițeri (depărtare 400 metri). Până la gară fiind trei kilometri, m-au pus în furgonul de bagaje. Pe drum, lăzile, care nefiind bine aranjate, s-au surpat lovindu-mă puternic la picior. Seara am ajuns în lagărul Breesen, fost lagăr de trupă și cel mai mizerabil dintre toate lagărele germane după cum s-a exprimat delegatul spaniol, între 15-25 aprilie st.n. 1917, când ne-a vizitat. Pereții baracelor erau de scânduri, nu cap în cap, ci suprapuse, vântul bătea printre crăpături, ploua înăuntru, iar umezeala era așa de mare, că pe dinăuntru crescuseră bureți.

După o noapte de chinuri, am fost prezentat a doua zi la doctor, care m-a reținut la infirmerie și a făcut să mă trimită la spital.

ÎN SPITALUL DIN LÜBEK. REZERV-LAZARET III

După 7 luni aflu că osul a fost rupt de glonte și împreunat prin suprapunere.

Un picior e mai scurt ca celălalt.

În ziua de 25 aprilie st.n. 1917, am fost expedit la lazaretul din Lübek. Fiind cercetat, doctorul a rămas mirat când a auzit că n-am avut niciodată piciorul fixat sau pus între scânduri, căci osul fusese rupt. Mi-a făcut radiografia osului și arătându-mi-o, m-a făcut atent că împreunarea greșită a femurului a adus scurtimea piciorului cu câțiva centimetri și că orice mi-ar face piciorul tot scurt va rămânea.

Fiindcă nu aveam putere în picior, care era mai subțire ca celălalt și îl mișcam foarte anevoie, am cerut mișcări ortopedice. Nefiind aparate necesare în corpul lazaretului, s-a oferit chirurgul, dr. Meyer, șeful Secțiilor Operațiunilor să-mi puie zilnic la dispoziție între 6-6.30 P.M. aparatele Institutului său ortopedic ce-l avea în oraș; dar pentru a merge pe străzile orașului, trebuia aprobarea comandantului garnizoanei.

COMANDANTUL GARNIZOANEI REFUZĂ APROBAREA MIȘCĂRII ORTOPEDICE, SUB CUVÂNT CĂ FRANCEZII NU ADMIT LA SOLDAȚII GERMANI ASEMENEA TRATAMENT

La cererea mea verbală, față de doctorul în cura căruia mă găseam, pentru a fi condus la Institutul Ortopedic din oraș. Se prezintă chiar comandantul garnizoanei, care personal îmi comunică refuzul. (Doctorul care mă îngrijea trecuse pe la garnizoană și vorbise cu mine).

Întrebându-l cauza, mi s-a răspuns că la acel institut se duc soldații germani și că nu este permis prizonierilor de a face împreună cu ei mișcări ortopedice. I-am mulțumit că se face o deosebire între un ofițer, fie el de orice naționalitate, și soldați și în consecință voi face aceste exerciții după ora 6 seara când termină soldații, căci am cuvântul doctorului Meyer că-mi pune sala la dispoziție, de la 6-6.30.

Comandantul garnizoanei nu cunoștea convorbirea mea cu numitul doctor și văzându-se încolțit, mi-a răspuns că chiar așa este foarte greu, căci garda garnizoanei este restrânsă și nu-mi poate pune zilnic la dispoziție o santinelă, căci în orice mișcare ofițerii români erau conduși ca pușcăriașii cu santinelă, cari la început aveau baioneta la armă și tocmai mai târziu ne conducea cu arma fără baionetă. I-am obiectat că în acest caz să-mi dea santinela la două zile, apoi la trei zile etc, dar cererile mele erau toate refuzate, până când, în cele din urmă, îmi spune că totul este zadarnic, deoarece francezii nu admit germanilor să facă asemenea mișcări. Dar și aici i-am obiectat că eu

sunt român și nu francez și dacă D-sa crede că se poate răzbuna pe francezi lovind în soarta și viitorul meu, orice discuție este de prisos și am plecat.

PROPUNEREA FĂCUTĂ DE MEDICUL-ŞEF, BARON VON TEDELN, PENTRU SCHIMB ÎN ȚARA NEUTRĂ

În lipsă de alt trai mai eficace, primeam în spital băi calde, masaje și electricitate. Această cură a urmat până la 1 septembrie st.n. 1917. Cum eu nu puteam ridica piciorul și cum tratamentul adusese prea puțin progres în situația de invaliditate în care mă găseam, doctorul-șef de mai sus împreună cu doctorul-șef al secțiunii de boale nervoase, în urma unui examen minuțios, cu aparate electrice, înțepături etc, mă propune pentru schimb în țara neutră. În urma acestei propuneri sunt expedit din nou în lagărul Breesen, unde la 25 septembrie 1917, mi se comunică răspunsul Ministerului de Războiu German, pus pe raportul de propunere de schimb, prin care spune că: „deoarece tratativele cu România pentru schimb de prizonieri sunt în curs, îndată ce vor fi gata, voi fi anunțat.

DIN NOU ÎN LAGĂRUL BREESEN. PROPUNEREA PENTRU PRIMIREA UNEI SLUJBE UȘOARE DE BANCĂ ÎN BUCUREȘTI

De la 1 septembrie 1917 până la 20 ianuarie 1918 sufăr din nou greutatea lagărului din Breesen.

În acest răstimp, vine o comisie formată din trei ofițeri români (căpitanul Livezeanu din Râmnicu Vâlcea; locotenentul de rezervă Chiriac Nicolae, profesor în București și sublocotenentul activ Voicu din Regimentul 7 Prahova) și un căpitan german care făcea propagandă pentru ducerea ofițerilor în Muntenia ca să ocupe diferite servicii ca: adunare de grâne, aramă cu care să fabrice obuze, cu care trebuia să se omoare frații de la Mărășești etc.

Ofițerii refuză să stea de vorbă cu comisia care nu îndrăznea să intre în lagăr, ci ședea departe, la Comandatură.

Din această cauză ofițerii au fost conduși unul câte unul, cu baioneta pentru ca să-și exprime dorința în fața Comisiunii. Din 360 de ofițeri n-a primit a se duce în teritoriul ocupat decât un singur ticălos. Mi s-a propus o slujbă ușoară, de bancă, căci ziceau ei: „că în situația de invaliditate în care mă găsesc, n-am să mai pot sta în armată”. I-am pus însă la încercare, cerând să mi se ofere un post de învățător în teritoriul ocupat. La auzul acestor vorbe au început să râză, spunându-mi că deocamdată nu se ocupă decât de administrație și adunări de grâne, iar nu de școală. Am refuzat slujba de bancă ce mi s-a oferit și am mărturisit căpitanului german că le consider ca acte josnice de trădare și să-mi facă plăcerea ca pe viitor să nu-mi facă astfel de propuneri; probabil că răspunsul meu a atras furia răzbunării (cum se va vedea mai jos).

TRIMITEREA ÎN STRALSUND PENTRU COMISIA DE SCHIMB

Concomitent cu propunerile de ademenire pentru țară, sosește o telegramă a Ministerului de Războiu German pentru trimiterea invalizilor la Comisiunea din Stralsund.

În ziua de 20 ianuarie 1918 sunt expediat din lagărul Breesen împreună cu dl. căpitan Brăescu, care avea o mână tăiată. Cum venirea Comisiei întârzia, am cerut din nou mișcări ortopedice. După un an și cinci luni, reușesc să obțin mult doritele exerciții ortopedice. Mă chinuiam câte o oră în drum spre spital și o oră la întoarcere, căci prizonierii nu aveau voie să se servească de tramvai. La aceasta se mai adăuga și lipsa unor ghete ortopedice, care cu toată insistența mea, nu le-am putut obține de la Comandatura Germană și nici n-am primit ghetele ortopedice trimise după cererea mea de la Crucea Roșie Română din Paris (d-na. Anna Cantacuzino) împreună cu o pătură și flanelă de lână. Acest pachet, deși expediat la 15 februarie 1918 st.n. (după cartea poștală de anunț), n-a sosit încă până la 12 iunie 1918, st.n., dată când am plecat în țară, adică în aproape patru luni, cu toate că această cursă de la Paris până la Stralsund se făcea în 30-40 zile. De altfel, acest lucru s-a întâmplat încă cu multe pachete trimise de Crucile Roșii Române, pentru care păstrez anunțurile respective de expediție, iar cele ce soseau erau pe jumătate jefuite.

Doctorul Spitalului unde sunt trimis pentru mișcări ortopedice (dr. Freiber) după examinare mi-a mărturisit că orice mi-ar face nu voiu folosi prea mult, căci tratamentul e prea târziu (tendoanele sunt anchilozate).

În ziua de 15 februarie 1918, toți invalizii sunt vizitați de medicii lagărului din Stralsund: dr. Kzra și Schmith. Ofițerii au fost cercetați dezbrăcându-se individual. Pe mine m-a întrebat numai ce am și fără să fiu dezbrăcat, îmi spune că a terminat. N-am dat importanță, întrucât nu aveam nevoie de propunerile doctorului din Stralsund, deoarece trimiterea mea aici era bine determinată: prezentarea în fața Comisiunii de Schimb.

Oricum Comisiunea de schimb se mutase la Neissen, urma de la sine să fiu expediat acolo.

A doua zi am rămas surprins că nu m-am văzut printre ofițerii numiți să plece. Mirarea mea era cu atât mai mare cu cât printre cei propuși se găsea sublocotenentul Gușatu, cu două degete anchilozate, iar eu într-o situație mult mai gravă, am rămas datorită bunului plac al doctorului german.

Plin de durere, m-am adresat Comandantului lagărului, înmânându-i următoarea plângere:

Domnule Comandant,

În ziua de 20 ianuarie 1918 am fost trimis din lagărul Breesen pentru a fi prezentat Comisiunii de Schimb din Stralsund. Comandantul Lagărului din Breesen m-a trimis pe baza următoarelor considerente:

- 1) A propunerii doctorului din Breesen
- 2) A raportului doctor baron Von Tadeln și al medicului-șef al boalelor de nervi din Spitalul Lübek, în cura cărora am fost aproape 6 luni. Motivele pentru care acești doctori șefi au cerut prezentarea subsemnatului în fața Comisiunii de Schimb (pentru țară sau țară neutră) au fost, după cum se constată din actele ce se găsesc la infirmerie.
 - a) Osul piciorului stâng mai jos de șold sfărâmat de glonte
 - b) Împreunarea osului prin suprapunere, din care cauză piciorul este mai scurt cu 4-5 centimetri
 - c) Nervul principal, de asemenea, lovit
 - d) Lipsă de putere în picior și tendința de anchilozare a încheieturii la șold, din care cauză mă servesc de două bastoane.

Acest raport mi s-a arătat de către Domnul Comandant al lagărului Breesen împreună cu rezoluția Ministerului de Război german, prin care mi se face cunoscut că tratativele de schimb sunt în curs.

Stabilindu-se condițiuni speciale de schimb între Guvernul român și german sunt trimise din lagărul Breesen în Stralsund pentru a fi prezentat comisiunii respective.

Comisiunea de schimb mutându-se la Neissen, ofițerii invalizi sunt expediați în acea localitate, afară de mine.

Subsemnatul n-am fost examinat ca ceilalți invalizi și am crezut că era natural să se întâmple așa, întrucât nu aveam nevoie de propunerile doctorului din Stralsund, căci fusesem propus de doi medici șefi ai Spitalului din Lübek.

Am credea că mi s-a făcut o nedreptate, căci după cum se vede din cele expuse mai sus urma de drept să fiu trimis la Comisia din Neissen și în consecință, vă rog a cerceta cazul și la nevoie a se prezenta plângerea mea autorităților superioare.

Raportul meu a fost citit de Comandant și în mod indiferent mi-a spus: „Nu-i treaba mea, du-te la doctor”! M-am dus apoi cu același Raport la doctor, care l-a citit și apoi a început să țipe zicându-mi că pot face serviciul militar sprijinindu-mă în cele două bastoane și că doresc să mă duc acasă. L-am întrebat cum trebuie să fie un ofițer ca să nu facă serviciul militar, dacă eu pot să-l fac? Răspunsul i l-am dat tot eu „pe targă sau aproape mort”.

Am cerut să mă cerceteze, căci nu-mi cunoștea boala, deoarece niciodată nu mă examinase și vorbește în necunoștință de cauză; dar cu toată insistența mea a refuzat.

Orice încercare a fost zadarnică. M-am gândit care să fie cauza? Aruncând o privire asupra întâmplărilor trecute, am bănuit că toate aceste neajunsuri nu sunt decât consecințele refuzului îndârjit de a mă duce în țară spre a primi slujbă iscăbind declarația rușinoasă.

Ce puteam face? Cui să protestez? A trebuit să mă supun soartei.

La câteva zile după expedierea invalizilor în Neissen, Comandantul lagărului ne comunică la apel că cei 6 invalizi au fost aprobați de comisie, pentru schimb în țara noastră și că în curând vor pleca.

Îi fereceam și mă bucuram că se vor duce în România, dar bieții invalizi au tot fost amânați de la 21 februarie 1918 st.n. până la 12 iunie 1918 st.n., când au plecat odată cu (cei din) lagărul Stralsund și mult mai în urmă decât Krefeld, deși prin tratatul de pace și convenții speciale, primul schimb trebuia să înceapă cu invalizii.

Dar ofițerii de la Krefeld (lagărul de concentrare a celor ce se duceau să ia slujbe în teritoriul ocupat iscăbind anumite declarații și angajamente) se bucurau de favoruri mai mari decât invalizii de războiu »²⁹.

Delia BĂLĂICAN
Biblioteca Academiei Române

²⁹ ANR, Fond Casa Regală, Personale-Maria-Secretariat, dosar nr. II-91/1918, 15 f.